

Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ

6800 Hódmezővásárhely
Dr. Rapcsák András út 16-18.
Tel./Fax.: 06 62 242 224

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2019-2020 régészeti előadássorozat megrendezésére és tanulmánykötet megjelentetése

Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ
Hódmezővásárhely

Pályázati azonosító: 207108/00443

A Tornyai János Múzeum 2014-ben indította útjára régészeti előadás-sorozatát *Korok, kultúrák, lelőhelyek* címmel. Az elmúlt hat évben elhangzott előadások (szám szerint 22 db) tematikája változatosan, széles körben öleli föl a régészettudományt, annak legújabb eredményeit az érdeklődő közönség elé tárva. A 2019/2020-ban megtartott előadások tematikája szűkebb pátriánkhoz, a Dél-Alföldhöz, azon belül is Hódmezővásárhelyhez kötődött. Az érdeklődő közönség három előadáson egy-egy Hódmezővásárhely környéki, jelentős régészeti feltárást ismerhetett meg, egy alkalommal pedig az elmúlt évek helyi nagyberuházásaihoz kapcsolódóan a modern régészeti metodika került a középpontba.

Az előadássorozat sikereire alapozva kiadványsorozatot is megjelentet a szervező közgyűjtemény, amelynek első kötetét a 2018/2019-es szemeszter záró előadásán vehették kézbe az érdeklődők. Az idei utolsó előadáson mutattuk be a 2020. évi tanulmánykötet, mely az elhangzott előadások kiegészített, jegyzetekkel ellátott, vagy éppen rövidített változatait tartalmazza, amelyek színes illusztrációk segítségével igyekeznek a régmúlt idők közelebb hozni korunk rohanó hétköznapijaihoz.

További tervek

A Tornyai János Múzeum 2020-ban – előreláthatólag ősszel és télen - nemcsak az előadássorozatot és a soron következő tanulmánykötet megjelentetését kívánja folytatni, hanem 2020 tavaszán hasonló címmel egy régészeti kiállításon kívánja bemutatni az elmúlt fél évtized régészeti feltárásainak eredményeit.

Hódmezővásárhely, 2020. március 13.

Dr. Miklós Péter
múzeumigazgató

MELLÉKLETEK

A RENDEZVÉNYSOROZAT RÉSZLETES PROGRAMJA

(leírás, kreatív anyagok, fotódokumentáció, sajtómegjelenések, résztvevők száma, előadásonkénti bontásban)

1)

2019. november 27. (szerda) 17:00

Dr. Horváth Ferenc (nyugalmazott régész, Móra Ferenc Múzeum, Szeged):

Amit a régészet adott Hódmezővásárhelynek: Hétezer éves település feltárása Gorzsán.

Leírása:

Hódmezővásárhely környékének egyik legjelentősebb őskori települése az egykori Antalics tó, Kéró és Köldök erek által közrefogott természetes magaslaton létesült közel hétezer évvel ezelőtt a Kr. e. 5. évezred első felében. Itt egy közel 5 hektáron elterülő település alakult ki, amely lassan átvette a közvetlen megelőző évszázadban már virágzó szomszédos *kőkénydombi* központ szerepét. Az újkőkori falu még a rézkor kezdete (Kr. e. 4500) előtt néptelenedett el. A ma már kiemelten védett, világszerte ismert régészeti lelőhelyen Dr. Horváth Ferenc vezetésével 1978 és 1996 között folyt jelentős feltárás. Azokban az években régészek generációi „nőttek fel” Hódmezővásárhely határában és sokan váltak részeseivé a nem mindennapi feltárásnak.

Az előkerült régészeti leletek Hódmezővásárhely kultúrtörténetének európai jelentőségű, kiemelkedő emlékei.

Résztvevők száma: 44 fő

Fotódokumentáció:

Sajtómegjelenések:

<http://www.vasarhely24.com/vasarhely/amit-a-regeszet-adott-hodmezovasarhelynek-hetezer-eves-telepules-feltarasa-gorzsan>

<https://radio7.hu/regeszeti-eloadas-lesz-holnap-este-vasarhelyen-a-tornyai-janos-muzeumban>

<https://www.promenad.hu/2019/11/28/allatfejek-es-emberi-koponyak-az-aldozati-godorben/>

<http://www.vasarhely24.com/kultura/egy-hetezer-eves-telepules-titkai-gorzsarol>

<https://www.delmagyar.hu/kultura/helyi-kultura/asatasok-gorzsan-a-hetezer-eves-telepules-titka-4766082/>

Meghívó:

KOROK, KULTÚRÁK, LELŐHELYEK
RÉGÉSZETI ELŐADÁSSOROZAT
nka

DR. HORVÁTH FERENC

Amit a régészet adott
Hódmezővásárhelynek:
hétezer éves település
feltárása Gorzsán.

IDŐPONT
 2019. NOVEMBER 27. 17.00

HELYSZÍN
TORNYAI JÁNOS MŰZEUM
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY, DR. RAPCSÁK ANDRÁS UT 16-18.

2)

2019. december 11. (szerda) 17:00

Haraszti László (régész, Móra Ferenc Múzeum, Szeged):

A szarmaták dél-alföldi aranykora a Hódmezővásárhely-Aranyági temetőjük tükrében.

Leírása:

A szarmaták aranyági temetőjét a 2. és 5. század között használta az itt élő népesség a római korban. A 2017-2019 között folytatott útépités miatt került sor az ott lévő homokbánya feltárására, amelyről a Tornyai János Múzeumban a közgyűjtemény Korok, kultúrák, lelőhelyek régészeti előadássorozatában Haraszti László, a szegedi Móra Ferenc Múzeum régésze tartott előadást.

A szakember elmondta, hogy a feltárás során megtalált mintegy hatszáz sír közül másfélszázat hét és tizenöt méter átmérő közötti körárokokkal vettek körbe, s egyes nyughelyek mélysége megközelítette a két métert. A sírok közel kilencven százalékát sírablók dűlték fel, de sok kárt tett a temetkezési helyekben az elmúlt századokban folytatott talajművelés és a homokkitermelés is.

A régészeti feltárás során a régészek az emberi csontok mellett találtak lókoponyát, karpereceket, csatokat, amulett gyöngysorokat, érméket, edényeket és edénytöredékeket, valamint megmaradtak a faedények peremveretei is. Haraszti László szólt arról is, hogy feltárás téli időszakában lassan haladt a munka, hiszen arra is vigyázni kellett, hogy a feltárt területről még aznap biztonságba helyezték a leleteket, mert reggelre az éjszakai hidegben a hőszigetelést biztosító föld alól előkerült csontok és más szerves anyagok komoly károsodást szenvedtek volna másnap.

Résztevők száma: 28 fő

Fotódokumentáció:

Sajtómegjelenések

<https://www.promenad.hu/2019/12/10/a-szarmataak-del-alfoldi-aranykora-a-hodmezovasarhely-aranyagi-temetojuk-tukreben/>

<https://www.promenad.hu/2019/12/12/hatszaz-sir-a-romai-korbol-igy-tartak-fel-az-szarmataak-aranyagi-temetojet/>

<https://radio7.hu/hatszaz-sir-a-romai-korbol>

<http://www.vasarhely24.com/esemeny/igy-tartak-fel-az-szarmataak-aranyagi-temetojet>

Meghívó:

3)

2020. január 29. (szerda) 17:00

Varga Sándor (régész, Móra Ferenc Múzeum):

Ásatások a Kenyere-ér partján. Egy 3. századi germán harcos sírja a szarmaták között.

Leírása:

Hódmezővásárhely külterületén, a Kenyere-ér partján 2015 és 2017 között a 47-es főút elkerülő szakaszának építése során a régészek 50 ezer négyzetméternyi területet vizsgáltak át, s az elvégzett ásatások során 330 objektumot találtak meg, amelyeknél összesen 445 régészeti jelenséget regisztráltak. Erről Varga Sándor, a szegedi Móra Ferenc Múzeum régésze szólt a vásárhelyi Tornyai János Múzeum Korok, kultúrák, lelőhelyek sorozatában megtartott előadásában.

A leletek legnagyobb része a második századból származott, amikor Hódmezővásárhely területén szarmata népesség élt a római korban. Az útépítés beruházása tette lehetővé, hogy azon a területen feltárásokat végezzenek a szakemberek, amelyet már a hetvenes évek közepén végzett vizsgálatok alapján lelőhelyként regisztráltak.

A feltárás során a legtöbb esetben az egykor gabonátárolásra használt gödröket találtak az archeológusok, s úgy vélik, hogy a három legmélyebb üreg lehetett a település vízgyűjtője. Három egykori ház helye is regisztrálása került, amelynek tetőszerkezetét a házon belüli oszlop tartotta, s feltártak három füstölő-aszaló műhelyt is, egyiket különösen ép állapotban. Ezekben az egyik helységben égő tűz füstjét és a melegét kürtő vezette át a másik épületrészbe, ahová a füstölni való húst, halat, vagy aszalni szánt gyümölcsöt tettek.

Az itt élt szarmatákról három temető is mesél. Bár a legtöbb sírt kifosztották, a régészekre sok lelet várt. A női sírokból ezüst és bronz fülbevalók, karperecek, csüngők, gyöngyök kerültek elő, míg a férfiakkal főként vastárgyakat, csatokat, késeket és figurákat temettek.

Különlegesnek számít a 309-es számmal jelölt sír, amelyben a szarmata temetkezési szokásoknak megfelelően helyeztek örök nyugalomra egy férfit. Nyugalma nem tartott az idők végeztéig, a sírrablók az ő nyughelyét is megtalálták, de a hátrahagyott leletek így is érdekes következtetésre vezették a szakembereket, akik nyughelyen egy 50-60 év körüli, a többi szarmatához képest kiemelkedő, 190 centiméteres testmagassággal bíró férfi maradványaira leltek. Csontjai is jóval erősebbek voltak az akkor itt élt lakosságénál, s a sírban talált két tárgy is különlegesnek számít a többi sír maradványaihoz képest. Az egyik egy korong alakú, szíjak elosztására használt bronzcsat – ehhez hasonlót a környék egyik sírjában sem találtak –, míg a másik tárgy egy fémalkatrészekkel megerősített pajzs maradványa volt, de a sírban egy dárda hegyét is megtalálták.

Ez a férfi volt az egyetlen a területen, aki mellé fegyverzetet temettek, aki a vizsgálatok jelen állása szerint egy germán harcos lehetett, akit láthatólag befogadtak a szarmaták, hiszen temetőjükben saját temetkezési szokásaiknak megfelelően hantoltak el.

Résztvevők száma: 65 fő

Fotódokumentáció:

Sajtómegjelenések:

<https://www.promenad.hu/2020/01/28/egy-german-harcos-sirjarol-lesz-szo-a-vasarhelyi-muzeumban/>

<https://www.promenad.hu/2020/01/30/egy-german-harcos-sirjat-is-megtalaltak-vasarhelyen/>

<https://radio7.hu/egy-okori-german-harcos-sirjanak-regeszeti-feltarasa-kerul-a-fokuszba-a-tornyai-muzeumban>

<http://www.vasarhely24.com/esemeny/german-harcos-nyugodott-a-309-es-sirban>

Meghívó:

4)

2019. március 27. (szerda) 17:00

Sóskuti Kornél (regionális irodavezető, VÁRKAPITÁNYSÁG Integrált Területfejlesztési Központ Nonprofit ZRt.):

Építés alatt. Nagyberuházásokhoz kapcsolódó régészeti munkálatok Hódmezővásárhelyen és környékén (2014–2019)

Leírása:

A Tornyai János Múzeum Vásárhely és a Dél-Alföld régészeti kutatásait bemutató, *Korok, kultúrák, lelőhelyek* című sorozata záró előadásán a hódmezővásárhelyi nagyberuházásokhoz kapcsolódó feltárások háttérét Sóskuti Kornél régész ismertette.

A kulturális örökség védelme közérdek, az évezredek alatt ránk maradt értékeket tovább kell örökítenünk. A területet felügyelő állami szervezetek között fontos szerep jut a régészeti feladatok egy részét országos szinten koordináló Várkapitányság Nonprofit Kft-nek, amely szervezet munkatársa, Sóskuti Kornél a beruházások során elvégzendő régészeti feladatokat vette sorra. Mint rámutatott, amennyiben régészeti leletek előfordulása várható a munkák területén, akkor gondoskodni kell azok szakszerű feltárásáról.

A beruházásra kijelölt területekről beszerzett adattári források, a műholdas felvételek elemzése és a helyszínen végzett bejárások tapasztalatai alapján készül el az előzetes régészeti dokumentáció. Ehhez talajradarral végzett műszeres felderítés keretében elemzik a rétegek sűrűségének módosulásait, amelyek régészeti leletek jelenlétére utalhatnak. A leletek létét a továbbiakban szonda-, majd kutatóárkokkal igazolják, s meghatározzák a feltárandó területet, amelyről begyűjtik a régészeti anyagokat, amelyek további feldolgozásra a múzeumokba kerülnek.

A Vásárhely környékén lévő, eddig ismert mintegy hétszáz lelőhely közül mintegy kétszázat érintettek az elmúlt évek beruházásainak munkálatai, s az ezek kapcsán elvégzett feltárások során további 14 új lelőhelyre bukkantak a szakemberek, míg negyven, eddig is ismert lelőhelyről új információkat szereztek.

Az esten a sorozat legutóbbi négy előadását tartalmazó kötetet is bemutatták.

– Immár második alkalommal látott napvilágot a Korok, kultúrák, lelőhelyek kiadvány, amelyben a sorozat előadóinak, Horváth Ferenc, Haraszi László, Varga Sándor és Sóskuti Kornél előadásai olvashatók – mondta el Miklós Péter, a Tornyai János Múzeum igazgatója, köszönetet mondva a programsorozat látogatóinak, akik érdeklődéssel követték a programot. A Korok, kultúrák, lelőhelyek sorozat szerkesztője, Csányi Viktor, a Tornyai János Múzeum régésze az most bemutatott kötetéről elmondta: amellet, hogy az olvasók képet kaphatnak a vásárhely környéki feltárásokról, azt is megismerhetik, hogyan kerülnek kiválasztásra a feltárások területei, s megtudhatják, milyen feladatokat végeznek el a régészek munkájuk során. A szakember szólt arról is, hogy a vásárhelyi közgyűjteményben már készül az a márciusban nyíló, időszaki régészeti kiállítás, amely az elmúlt fél évtizedben Vásárhelyen és környékén végzett feltárások eredményeit mutatja be a látogatóknak.

Résztevők száma: 52 fő

Fotódokumentáció:

Sajtómegjelenések:

<https://radio7.hu/lezarult-a-regeszeti-eloadassorozat-a-vasarhelyi-tornyai-muzeumban>

<http://www.vasarhely24.com/kultura/tizenegy-uj-lelohely-az-elmult-fel-evtizedben-a-del-alfoldon>

<https://www.promenad.hu/2020/02/13/tizenegy-uj-lelohely-az-elmult-fel-evtizedben/>

Meghívó:

Kiadványok

Az előadássorozat valamennyi programjához külön online és nyomtatott meghívó, valamint plakát készült.

A programot és a pályázati anyagot szakmai tartalmát kibővítve, az előadássorozat sikereire alapozva 2019-ben útnak indítottuk az előadás címét viselő kiadványsorozatot, amelynek 2020. évi kötetét a záróelőadáson (2020. 02. 12-én) mutattuk be. A tanulmánykötet a 2019 novembere és 2020 februárja között elhangzott négy előadáshoz kapcsolódó tanulmányokat tartalmazza. A kiadvány B/5 méretben 80 oldal terjedelemben, puhatáblás, gerincragasztott kötéssel, 300 példányban készült.

Cím: *Korok, kultúrák, lelőhelyek 2020*

A Tornyai János Múzeum 2019/2020. évi régészeti előadásainak kiadványa.

ISSN: 2631-1747

Sorozatszerkesztő: Csányi Viktor

Grafikai tervezés, tördelés, nyomdai előkészítés: Göbolyös Mihály

Felelős kiadó: Dr. Miklós Péter múzeumigazgató

Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ

Nyomás és kötés: Innovariant Nyomdaipari Kft.

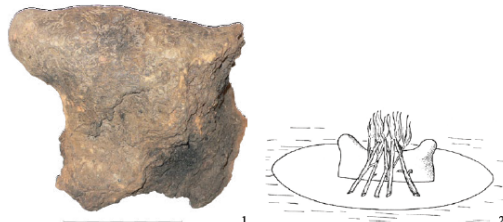

Tornyai János Múzeum

KOROK, KULTÚRÁK, LELŐHELYEK

2020

12 Horváth Ferenc: Óstulok és szarvasmarha kultusz nyomai a görzsei télen

2. kép: 1. Az 1. számú bukrántum helyes beállításban. Fotó: Vályi Katalin; 2. Gazdapusztai Gyula „rekonstrukciója” (Archaeológiai Értesítő 1957, 3. kép után).

dapusztai közölte helyzetéből negyvenöt fokkal jobbra elfordítjuk, egyértelműen egy töredékes állatszaru-plasztikát (*bukrántum*) kapunk.¹² A lelőhelyen emellett szörványeletként egy szarvasmarhát ábrázoló kis állatszobrocska is előkerült.¹³

Az 1978 és 1996 között folytatott feltárásból származó leletek

Az említett *bukrántummal* csaknem pontosan megegyező töredék az 1978 és 1996 között folytatott feltárást során is előkerült: egy agyagból formált, pelyvával soványított, barnászörszre ég(ett), szarvasmarha vagy őstulok fejű töredék a (heraldika szerinti) jobboldali szarvval¹⁴ (3. kép). Ugyanehhez a házhoz tartozó rétegből, és közeli pontokról más miniatűr állatszobrocskák agyag szarvtöredékei is előkerültek. Ma már teljességgel világos, hogy ezek az agyagtárgyak áldozati szarvakat (*horns of consecration*) jelképeznek. A kérdéskört Kallicz Nándor és Raczky Pál az újkőkortól a görög minószi és ciprusi bronzkorig terjedően részletesen feldolgozta. A szerzők akkor arra a következtetésre jutottak, mivel a bika vallási szerepe a korábbiakhoz képest hihetetlen gazdagságban jelent meg, ez valószínűleg valamilyen egészen újat jelentett a korai újkőkori vallási elképzelések tekintetében, melyben a nő játszott a termékenység elsődleges megtestesítőjének legfontosabb szerepét. A bika a termékenységben a *masculin* részt játszotta a *feminin* ellentétben a korai neolitikus jelképrendszerben.¹⁵ Ezt utóbban a *gender régeztet* képviselői részéről többen megkérdőjelezték, mondván, semmi bizonyíték nincs arra nézve, hogy az anatóliai újkőkori szarvasmarha „*masculin principium*” jelképezze, és Čatal Höyük téhen ábrázolási bizonyos fajta „*mother goddess*” fogalommal hozhatók kapcsolatba.¹⁶ Ha más nem, pusztán a parázi „szentély” monumentális szobrait vagy a szegvári „sarlos isten” férfifiguráit tekintjük, ezek az elméletet joggal kétségbe vonhatók.

A szarvasmarha/őstulok kultusz hangsúlyos jelenlétére egyébként további, agyagból formázott kis állatszobrocskák, valószínűleg ezekről, vagy edényekről letört kis szarv-töredékek, és egy nagyobb méretű bikafej-plasztika is előkerült. Utóbbi — hátsó részén mintegy tíz centiméter átmérőjű

¹² Ezt az értelmezést már Zalai-Gaál István is lehetségesnek tartotta: „A fragments of what were probably horns of consecration” ZALAI-GAÁL 2005, 12.

¹³ GAZDAPUSZTAI 1963, 34, IV. a. tábla 19.

¹⁴ 1991. szeptember 13-án került elő, a XVII/a-szélvénnyel 25. szintjéhez tartozó ház egyik omlófalrészéből (D.207/5 m). H.: 18,4 cm, m.: 9,2 cm, sz.: 6,7 cm. Ltsz.: TJM 99.3.20198.

¹⁵ KALLICZ-RACZY 1981, 17.

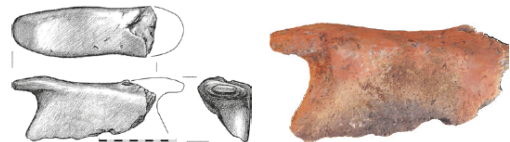
¹⁶ WUNN 2001, 122; RÖDER-HUMMEL-KUNZ 1996, 248; KAUFMANN 1989, 133.

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2020

Horváth Ferenc: Óstulok és szarvasmarha kultusz nyomai a görzsei télen 13

oszlop vízszintes lenyomatával — a ház bejáratát, vagy a házban levő berendezési tárgyak egy-két díszíthette. Az agyag állatszobrok előkerülési körülményei nem elégségesek arra, hogy megbízhatóan eldöntsük, miként zajlott a rítus, melynek kellei lehetett. Legtöbb esetben a faj- és nemmeghatározásuk is bizonytalan, a kultuszhoz tartozásuk azonban valószínű. Időrendben visszafelé haladó sorrendben ezek a következők:

1. *Miniatűr állatszaru-töredék* (4. kép 1). Szürke színű, homokkal soványított, kézzel formált, egyenletes felületű, felfelé hajló töredék. XIII. szelvény 1. szint. Gorzsa A-időszak. H.: 3,3 cm, sz.: 0,8 cm. Ltsz.: TJM 99.3.5383.
2. *Miniatűr állatszaru-töredék* (4. kép 2). Világosbarna színű, homokkal soványított, kézzel formált, simított felületű, íves töredék. XVI. szelvény, jelenkori humusz. Valószínűleg Gorzsa A-időszak. H.: 2,4 cm, sz.: 1 cm. Ltsz.: TJM 99.3.5385.
3. *Miniatűr állatszaru-töredék* (4. kép 3). Világosbarna színű, homokkal soványított, kézzel formált, simított felületű, íves töredék. IX. szelvény 31. sír földje. Gorzsa B-időszak. H.: 1,8 cm, átm.: 0,7 cm. Ltsz.: TJM 99.3.5377.
4. *Állatalakú agyagfigura töredéke*. Szürkésbarna színű, homokkal soványított, kézzel formált, simított felületű, 4 lábú, álló állatfigura, talán kecske vagy szarvasmarha töredéke. Feje, farka, 4 lába letört. Teste hosszúság, nyaka vékony. XII. szelvény 82. gödör. Gorzsa B-D3-időszak. H.: 6,1 cm, sz.: 1 cm, m.: 2,8 cm. Ltsz.: TJM 99.3.5382. (4. kép 4) Párhuzamok: Drama (Karanovo V-VI), Čašoltj (Petrești A-B, B), Ariusd/Erőd - (Cucuteni).¹⁷
5. *Állatalakú agyagfigura töredéke* (4. kép 5). Állatfej, edénytöredék külső oldaláról. Valószínűleg szarvasmarha. VIII. szelvény 8. szint 6. padló Gorzsa C1-időszak. H.: 3,1 cm, sz.: 1,7 cm. Ltsz.: TJM 99.3.5370.
6. *Állatalakú agyagfigura (valószínűleg szarvasmarha) töredéke*. Világosbarna színű, homokkal soványított, kézzel formált, simított felületű, 4 lábú, álló állatfigura töredéke. Lábal letörték, teste hosszúság. XVII. szelvény 13–14. szint DNY-1 árok. Gorzsa C1-időszak. H.: 7,1 cm, m.: 3,2 cm, sz.: 2,3 cm. Ltsz.: TJM 99.3.5386. (4. kép 6) Párhuzamok: Letkés (Zseliz), a fej kialakítására: Aszód (Lengyel I-II).¹⁸
7. *Állatfej, valószínűleg bika*. A fülek és a szemek hangsúlyozottak. A töredék hátoldalán vízszintes helyzetű fagerenda negatív lenyomata. V. szelvény, 7. szint, 2. ház, 1–2. helyiség közötti válaszfal és a DNY-1 hosszanti fal találkozásánál, a sarok romján. Gorzsa C2-időszak. Szervesanyaggal (pely-

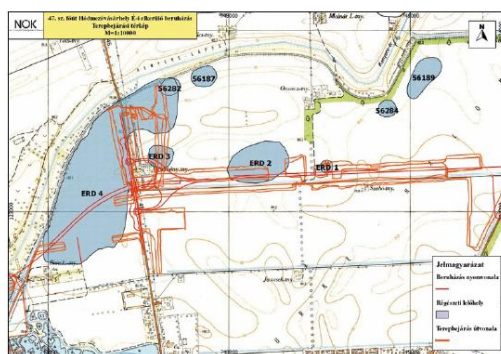

3. kép: A 2. számú bukrántum. Ltsz.: TJM 99.3.20198, rajz: Koncz Margit, fotó: Vályi Katalin.

¹⁷ BERTELEMES-KRATSEV 1988, Fig. 77, Kat. Nr. 169; PAUL 1992, 101, 199, Pl. L7; MAKAY 1999, Pl. XXI: 2–3.

¹⁸ PAPP 1972, 13–58; KALLICZ 1985, Fig. 77: 6–7.

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2020

3. kép: Az északi elkerülő út nyomvonalán, a Kanyere-ér magaspartja közelében végzett terepbejárások dokumentációs térképe.

akár adott esetben épített kő- vagy téglafalak is — lehetnek. Az érzékelések elve minden esetben máson alapul. Míg az archaeomágneses mérés a talajban lévő vas szemcsék mágneses polaritásának jeleit méri, addig a talajradar a vizsgált föld szerkezeti összetételéből ad mérhető jeleket a kibocsátott radarhullámok segítségével, míg a talajellenállás mérő az egyes anyagszerkezetek eltérő elektromos vezetési képességet tudja mérhető jelek formájában visszaadni. Ezen elváltozások mérésehez komoly eszközpark, a mért jelek értelmezéséhez és megfelelő feldolgozáshoz pedig megfelelően komoly szintű geofizikai ismeret szükséges.

A vizsgálatok eredményességét a vizsgálati területek jellege erőteljesen befolyásolja. Egy modern, erőteljes vastartalmú szennyezéssel rendelkező, feltöltött terület egy „zajos” értelmezhetetlen képet fog adni, addig egy megfelelő talajtani adottságokkal rendelkező, a mezőgazdasági művelés által sem bolygatott, évszázadok óta például legelőként hasznosított, egyenesen terepadottságú legelőn akár egy rejtve lévő falu utcaszerkezetei és telekhatairai is szabályosan kirajzolódhatnak a mérési állományok megfelelően értelmezett képen.

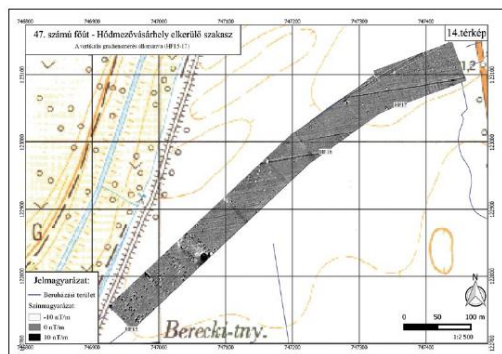
Ilyen geofizikai vizsgálatok elvégzésére kerülhetett sor a Hódmezővásárhelyi északi és keleti elkerülő út lőelőhelyeinek jelentős részén (4. kép). A geofizikai vizsgálatok közül az archaeomágneses felmérések eredményeinek bizonyultak nyelvet a későbbi probafeltárások is mind igazoltak (5–6. kép).

A geofizikai mérések előnyös tulajdonságai között tűntethető fel, hogy viszonylag gyorsan nagy felületek felmérése és átvizsgálása megoldható, úgy hogy a lőelőhely állapotában maradó változás nem következik be. Nehány hátrányos tulajdonsága között azonban szükséges megemlíteni azt, hogy a jelzett elváltozások mai felszínről számított pontos mélységet, valamint egy ettől is fontosabb dolgot, a jelenségek időrendi beborulását egyáltalán nem képes megadni. Ezen szakmai kérdések a

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2020

4. kép: Archaeomágneses geofizikai felmérés terepi kivitelezése egy terepbejárással nem kutatható felületen.

5. kép: Az északi elkerülő út nyomvonalán, a Kanyere-ér magaspartja közelében végzett geofizikai felmérések nyers adatainak térképi ábrázolása.

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2020

2. kép: 1: A 107. objektum metszete. 2: A 37. objektum (füstölő-aszáló műhely) pozitívban kibontott kürtörése.

alakítású füstölő-aszáló műhely (39., 37. objektum) került elő. A nyessett felszínen egymástól mintegy 1,5 méter távolságra rajzolódó, ovális alakú tüztér (49. SNR) és szögletes alaprajza füstölőtér (48. SNR) között, a föld alatt bevált kürtörésnek (50. SNR) ugyanis volt egy oldalsó lejárata (32. SNR), amely a nyugati szelvényfalban folytatódó gödörben (52. SNR) végződött (2. kép 2). Annak ellenére, hogy az elmúlt két évtizedben a nagyberuházásokhoz kapcsolódó, nagy felületeket érintő feltárásokon ugrásszerűen megnövekedett a szarmata lelőhelyeken feltárt füstölő-aszáló jelenségek száma csak kevés került közlésre, részletesebb vizsgálatra.⁴ Az említett épülettől keletre, a szelvényünk szélén egy további, valószínűsíthetően szintén füstölőhöz tartozó jelenséget (43. objektum) dokumentáltunk.⁵

Az érpártot kísérő kiemelkedően fekvő épületek környezetében helyezkedett el két (36., 51. objektum), valamint tőlük kissé délre egy további szabadban álló sütőkemence több-kevesebb maradványa (120. objektum). A szokványos kemencék mellett külön említésre érdemes a 45. számú út keleti oldalán húzott szelvényszakaszban, néhány gödör környezetében feltárt, egyébként a település különböző jelenségeitől elkülönítve elhelyezkedő, a modern mezőgazdasági művelés eredményeként a felső részen erősen roncsolódott egyedi típusú, eredetileg valószínűleg edényégetésre használt kemence maradványa (231. objektum). A kevert humuszréteg eltávolítása után, a nyessett felszínen rajzolódó É-D-i irányú nagyméretű jelenség déli részén vörösré átgett, ovális alaprajzú kettős gyűrűt lehetett megfigyelni (3. kép 1). A nagyobb átmérőjű az északi részen nyitott volt, míg a kisebb alapterületű teljesen zárt formát mutatott. A bontás során aztán egyértelműen kibontakozott egy közel 2 méter hosszú, gyengén, illetve alig átgett falazatu és aljú kemence, valamint annak közepén egy rendkívül keményre átgett falú, oldalán zárt, alsó részén enyhén, megmaradt felső részén erősebben kiszélesedő, hengeres falú jelenség (3. kép 2–5), amelynek belsejében tömör állagú agyagbetöltés volt (3. kép 6). A megfigyeltek alapján valószínűsíthető az edényégető kemencéként való azonosítás, igaz az utóbbi időben, a megye területéről megismert edényégető kemencék szerkezetével nem mutat rokonságot.⁶

A feltárt szarmata jelenségek többségéből jelentős mennyiségű leletanyag látott napvilágot. A jellegzetes korongolt kerámiaanyag mellett, viszonylag nagy számban fordultak elő orsógombok, karikák, kúpos nehezek. Egy-két gödörben nagyobb arányban került felhalmozásra az egykori felszín feletti épületek falának tapasztszája, omladéka is.

⁴ Például Szeged-Tápi, Algyő külterület (POPIITY 2015), és Makó-Mikósa-dűlő, M43 31. lelőhely (SZ. WILHELM 2017, 266., 270.).

⁵ A Hódmezővásárhelyi Kanyere-ér lőelőhelyen feltárt füstölő-aszáló műhelyek mellett hasonló jelenségeket tárt fel a szerző Magyarcsanak-Berecki-dűlő (M43 47. lelőhely), valamint Magyarvár 4. bánya 2. lelőhely területén is.

⁶ BENEDEK-BENE-BENEDEK 2015; HARASZTI 2017.

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2020

A feltárt terület nagy mérete ellenére az egykori szarmata település pontos szerkezeti felépítése nem ismert, arra csak mozaikszzerű adatok állnak rendelkezésünkre. Az ásatáson megfigyelték alapján az azért megállapítható, hogy a meglepedők települést kialakításakor elsődlegesen a Kanyere-ér magaspartját részesítették előnyben. Ezen a részen a talaj is jóval kedvezőbbnek bizonyult. A legmagasabb térszínen kaptak helyet az épületek, illetve a füstölők és szabadban álló kemencék. Részben már ezen a részen is, de legsűrűbben a földhát déli lejtőjének középső harmadában kerültek kialakításra a mezőgazdasági műveléssel előállított termények tárolását szolgáló vermek. Ettől délre, a mélyebb fekvésű területen feküdtek azok a nagyobb méretű jelenségek, amelyek valószínűleg a víz tárolásával álltak összefüggésben (esetleg kutaként funkcionáltak). A medret kísérő földhától távolabbi, a környezettől alig kiemelkedő dombokon, hatákon, ahol a talaj is jóval kötöttebb, agyagosabb szerkezetű volt, már jóval szórta, ritkaság, tanyaszzerű meglepedésre utaltak a földbe mélyedő jelenségek.

3. kép: 1–6: Az edényégető kemence feltárás közben.

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2020